

## درس چهارصد و نود و یکم

تعلق جعل به ماهیات بنا بر قائلین به اصالة الماهیه (۲)

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم  
بسم الله الرحمن الرحيم

درباره جعل عرض شد خدمت رفقا تا آنجایی که من یادم هست اگر یادم نرفته باشد، دو سه روز که فاصله می افتد آدم همه چیز یادش می رود، هر وقت دیدید صحبت ها عوض و بدل شد تذکر بدهید! خلاصه ما به بیراهه نرویم!

مطلب تا آنجایی که در ذهنم هست به اینجا منتهی شد که بنا بر قائلین به اصالت ماهیت کیفیت تعلق جعل به ماهیت نظیر اشباح و مثالی است که فرد شبی را مشاهده می کند بدون اینکه شبی وجود خارجی داشته باشد. اگر در نظر رفقا باشد عرض کردم که بین شبی که مشاهده می شود و بین آن صورت ذهنی فرق این است که در صورت ذهنی شخص متصور حکم به وجود خارجی آن صورت ذهنی را نمی کند ولی انسان در تمثل آن صورت ذهنی خارجی و در تعیین آن صورت ذهنی به شبی خارجی آن وجود خارجی را تصور می کند.

ادراک نفس، قائم به علم ذاتی او

مکاشفه بودن بسیاری از تشرفات منقوله خدمت امام زمان علیه السلام در کتاب نجم الثاقب

افرادی که اینها مکاشفاتی برایشان پیدا می شود ممکن است این مکاشفات به نحوی باشد که قدرت تشخیص وجود خارجی از وجود مثالی از آنها سلب شود. مرحوم آقای انصاری - رضوان الله تعالی علیه - می فرمودند که بسیاری از حکایاتی را که مرحوم حاجی نوری در نجم الثاقب راجع به تشریف افراد به خدمت امام زمان علیه السلام نقل می کنند، - نود درصد اینها - همه مکاشفه بوده و وجود خارجی نداشته است و از آنجایی که ادراک نفس قائم به علم ذاتی اوست نه قائم به معلوم بالعرض هیچ فرقی از نقطه نظر ادراک نفس بین مشاهده معلوم بالعرض و معلوم بالذات در خود نفس، از نقطه نظر کیفیت نفسانی و وجود ذهنی ندارد.

معیت معلوم بالذات با نفس در وجود ذهنی

در بحث وجود ذهنی رفقا یادشان هست عرض کردیم آنچه که با نفس معیت دارد معلوم بالذات است نه معلوم بالعرض. معلوم بالعرض وجود خارجی دارد و آن وجود خارجی مربوط به هویت خود اوست و هیچ

ارتباطی با رائی و مشاهد ندارد، آنچه که ارتباط دارد و موجب ربط بین رائی و معلوم بالعرض خارجی است آن عبارت از آن صورت ذهنیه است، آن صورت ذهنیه است که نفس در انطباق با آن معلوم بالعرض حکم به اتحاد می‌کند. پس نکته در تعین شیخ و صورت ذهنی و تشخیصش، اتحاد بین معلوم بالذات و معلوم بالعرض است. اگر ذهن حکم به اتحاد بین معلوم بالذات و معلوم بالعرض کرد حکم به وجود خارجی معلوم بالعرض هم می‌کند و اگر نفس، حکم به اتحاد بین معلوم بالذات با معلوم بالعرض نکرد، حکم به وجود ذهنی برای معلوم بالذات می‌کند.

شخص متصور وقتی که یک صورت ذهنی در نفسش نقش می‌بندد حکم به وجود خارجی برای این صورت ذهنی نمی‌کند، تا وقتی که آن صورت ذهنی را در خارج محقق کند، وقتی که صورت ذهنی را با خارج محقق کرد و به آن نقشه و خریطه‌ای که صورت ذهنی او بود نگاه کرد یعنی منطبق علیه صورت ذهنی او بود آن وقت می‌گوید که این نقشه من وجود خارجی دارد، نگاه کن. شما به آن نقشی که کشیده نگاه می‌کنید مثلاً اطاق، هال، دیوار، حیاط، درخت، حوض، طاوچه، کمد، بالکن و دیوار کشیده است، تمام اینهایی که شما نگاه می‌کنید می‌گوید که این همانی است که من برای شما کشیدم و حکم به اتحاد بین معلوم بالذات و بین معلوم بالعرض [یعنی] آنچه که الآن در این خریطه تعیین کرده است می‌کنید. حالا هنوز این نقشه و این خریطه صورت عینی خارج ندارد و نرفته آن منزل را بسازد بلکه فقط در عالم نقشه و در عالم نقش این صورت خارجی پیدا کرده است.

بنابراین آن شخصی که خوابی را می‌بیند و در خواب با فردی ملاقات می‌کند وقتی که صبح از خواب برمی‌خیزد یک واقعیتی را در وجود خودش احساس می‌کند، آن واقعیت عبارت از اتحاد بین معلوم بالذات و معلوم بالعرض در عالم مثال است. دقت کنید داریم به مطلب می‌رسیم!

### علت دعوت به کتمان خواب حضرت یوسف، توسط حضرت یعقوب

مثلاً برای شما خواب و رؤیا را بیان می‌کند:

﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ﴾<sup>۱</sup>

رؤیا دیده است، خب این رؤیایی را که آمده بیان بکند چرا شما تصورات ذهنی را برای یک نفر بیان نمی‌کنید؟! چون آن صورت ذهنی است. من باب مثال همه، از جمله خود من، در عالم تصور و در عالم خلق

۱. سوره یوسف (۱۲) آیه ۴. افق وحی، ص ۳۲۲:

«زمانی که یوسف به پدرش عرض کرد: ای پدر، من در خواب دیدم که یازده ستاره و نیز خورشید و ماه در برابر من سجده افتادند.»

ذهنی تصور کنید که الآن یازده ستاره و قمر و شمس در حال سجده افتادند و برای من دارند الآن سجده می کنند، یا برای هر کدامتان دارند سجده می کنند، شما تا من این را گفتم تصور کردید، خوب حالا این را می روید بیان بکنید؟! نه، چرا بیان نمی کنید؟! چون صورت خارجی ندارد و حکم به اتحاد نمی کنید، خلق ذهن است، درست شد؟! تمام چیزهایی را که ما می رویم نقل می کنیم همه مثل همین است ها، منتها خیال می کنیم صورت خارجی دارد بلکه همه یافته های ذهن است! این با من بد است، این با من خوب است، این پشت سر من حرف زد، این چه کار کرد، همه اینها تخیلات است، صدتایک غاز هم نمی ارزد! ۹۹ تا خراب است، حال یکی از آن اگر [صحیح باشد].

وقتی حضرت یوسف گفت: ﴿يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ...﴾ حضرت یعقوب گفت: ﴿قَالَ يَبْنِيَّ لَا تَقْصُصْ رُءُوسَ الْبَنِيِّ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾ رؤیا و خوابت را نگو! این واقعیت را نگو! بنابراین اگر این صورت ذهنی حضرت یوسف فقط صورت ذهنی بود، بدون منطبق علیه مثالی، دیگر دلیلی نداشت که حضرت یعقوب به یوسف بفرماید: ﴿لَا تَقْصُصْ رُءُوسَ الْبَنِيِّ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾ چرا؟! چون فقط یک صورت ذهنی است و دلیلی ندارد که اخوه یوسف بیابند و نسبت به یوسف ﴿فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾، دلیل ندارد، چرا؟! به او می خندند، می گویند: برو بابا! مثل بچه که وقتی حرف می زند، انسان به او توجه نمی کند و می گوید که خوب برو بازیات را بکن! اینکه حضرت یعقوب می گوید: ﴿لَا تَقْصُصْ رُءُوسَ الْبَنِيِّ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾ یعنی در این مسئله یک واقعیت وجود دارد و اینکه برادران و اخوه یوسف ﴿فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا﴾ دلیلش این است که برادران و اخوه یوسف این را به عنوان یک واقعیت قبول می کنند، نه به عنوان یک تصور. پس معلوم می شود که اخوه یوسف این مسئله را که خواب و رؤیا یک واقعیت خارجی است قبول دارند، این قبول داشتن اخوه یوسف از کجاست؟ از این است که این معلوم بالذات خواب و رؤیا یک معلوم بالعرض دارد خارجاً، آن معلوم بالعرض خارجی **إِنَّمَا أَنْ يَكُونَ فِي عَالِمِ الشَّهَادَةِ وَإِنَّمَا أَنْ يَكُونَ فِي عَالِمِ الْمَثَلِ** هر دو یکی است. چه معلوم بالعرض در عالم شهادت باشد مثل همین صور و اشباح خارجی در عالم ماده، یا اینکه صور و اشباح در عالم مثال باشد، منطبق علیه همان معلوم بالذات است که آن معلوم بالذات الآن قائم به نفس یوسف است و می آید آن معلوم بالذات را برای یعقوب نقل می کند، معلوم بالعرض را که نقل نمی کند، معلوم بالعرض را در عالم مثال دیده است، الآن هم که از او قطع است، پس آنچه را که برای یعقوب بیان می کند معلوم بالذات خودش یعنی همان صورت ذهنی خودش است. آن صورت ذهنی، منطبق علیه اش

واقعی و خارجی است.

۱. سوره یوسف (۱۲) آیه ۵. امام شناسی، ج ۱، ص ۲۰۵:

«ای فرزند من، خواب خود را با برادران خود مگو زیرا آنها بر علیه تو مکر و حيله خواهند نمود.»

## عدم تفاوت بین مکاشفه و رؤیت خارجی از نقطه نظر صدق واقعی

بنابراین از اینجا می‌گویند که بین مکاشفه و رؤیت خارجی از نقطه نظر صدق واقعی تفاوتی نیست، و همین‌طور از نقطه نظر حالت نفسانی‌ای که برای رائی در وقت مکاشفه و تمثیل مثالی و در وقت مشاهده اعیان خارجی پیدا می‌شود. هیچ فرقی نیست؛ یعنی همان حالتی که شما یک فرد را در عالم مشاهده و شهود و شهادت ببینید، چطور برای شما یک احساس واقعی در نفس پیدا می‌شود، همین‌طور اگر یک فرد را در عالم مثال و در رؤیا ببینید، همان احساس برای شما پیدا می‌شود. لذا وقتی که فردا او را در سر درس ببینید، می‌گویید که آقا من دیشب شما را در خواب دیدم که یک چنین مطالبی به من وعده دادید، خلاصه ما را شب جمعه اکرام بکن! می‌گویم: آقا من کی چنین حرفی زدم؟! آقا دیشب در خواب وعده دادی که اکرام بکنی، پس چرا به وعده وفا نمی‌کنی؟! می‌گویم: بله بله، اتفاقاً این در نیت بوده که من [شما را] شب جمعه اکرام کنم و چون آن نیت جنبه مثالی داشته در مثال برای شما تجلی کرده است. پس می‌گویید: درست است. به این صدق می‌گویند، یعنی آن صورت مثالی با صورت خارجی از این نقطه نظر یکی است.

البته مکاشفات غیر واقعی هم داریم که آنها مربوط به آن جنبه دیگر می‌شوند فعلاً آن که مورد بحث ما است این است و این مطلب را من می‌خواهم عرض کنم. مکاشفاتی را که انسان می‌کند گرچه صورت خارجی ندارد ولی چون آن مکاشفه با صرف مسئله ذهن تفاوت می‌کند و یک رؤیتی در این مکاشفه قرار دارد لذا آن جنبه وحدت بین صورت ذهنی و آن صورت خارجی مثالی برقرار می‌شود. آن جنبه وحدت بین صورت ذهنی و صورت مثالی، جنبه عینیت آن واقعیت متمثله [است]، آن عینیت واقعیت دارد، آنچه را که دیده شده - آن مرئی - عینیت و واقعیت دارد گرچه این وجود خارجی نداشته باشد.

### مثال برای تقریب قول قائلین به اصالة الماهیه به ذهن

لذا بچه‌هایی که از خودشان صورت ذهنی می‌سازند مثلاً نزد مادرشان می‌آیند و می‌گویند که من دیدم الان یک گربه از اینجا رفت، درحالی که گربه‌ای اصلاً نبوده است یا می‌گوید که من دیدم که یک مردی در اینجا آمد درحالی که مردی نبوده است یا می‌گوید که من دیدم یک پرنده و کبوتری از بالا رفت درحالی که اصلاً کبوتری نبوده است. اینها برای چیست؟ اینها برای همین است که آن صورت ذهنی آنها یک واقعیت مثالی می‌سازد گرچه آن واقعیت در خارج نیست یعنی در مثال خود بچه یک واقعیت درست می‌شود، نه صرفاً فقط در ذهن. لذا بعد از گذشت بیست، سی، یا پنجاه سال دوباره تصور می‌کند که آن واقعیت خارجی در دوران طفولیت وجود داشته است. چرا این تصور را می‌کند؟! چون آن صورت مخلوقه مادام‌العمر با نفس او وجود دارد گرچه مادرش می‌گوید که اصلاً چنین قضیه و مطلبی نبوده است ولی او قبول نمی‌کند. مادرش می‌گوید:

این که تو در اینجا دیده‌ای اصلاً یک چنین چیزی نیست؛ فلان روز اصلاً کبوتری نیامد، فلان روز اصلاً چیزی نبود ولی او قبول نمی‌کند و می‌گوید: من دیدم! حتی خود او هم وقتی بزرگ می‌شود می‌پذیرد که این واقعیت خارجی نبوده است ولی آن صورت را از ذهن خود نمی‌تواند نفی کند یعنی به‌عنوان یک واقعیت خارجی می‌گوید که این صورت مثالی مخلوق، با او معیت دارد گرچه قبول می‌کند که این صورت مثالی واقعیت عالم شهادت را ندارد.

ببیند دو جنبه در اینجا لحاظ شده است؛ از یک طرف در عالم خودش این مسئله را می‌پذیرد که این واقعیت را در کودکی دیده است و در این مسئله و مطلب شکی ندارد ولی از یک طرف می‌بیند که چنین مسئله‌ای در عالم خارج نبوده است، ادله و شواهد و قرائن دلالت می‌کنند که چنین مسئله نبوده است. پس در آن واحد دو مطلب در کنار هم در ذهن انسان وجود دارد. درست شد؟! آنچه که قائلین به اصالت ماهیت در جعل نسبت به آنها حکم می‌کنند مثل همان مثالی است که فردی مکاشفه می‌کند یا بچه یا طفلی که در او ان طفولیت و در دوران طفولیت خلق شبح و مثال می‌کند، [در واقع اینها] قائل هستند بر اینکه یک چنین تعینی در خارج بدون اینکه وجود خارجی داشته باشد محقق می‌شود، یک هم چنین تصور و فرضی می‌کنند. یعنی بهتر از این مثال من نمی‌توانم مثالی برای نزدیک کردن قول قائلین به اصالت ماهیت بیان کنم و این هم در کتب و اینها نیست یک هم چنین مثال‌هایی در آنجا ذکر نشده است.

یعنی همان طوری که خدمتان عرض کردم وقتی که قائلین به اصالت ماهیت در مخمصه و صعوبت برهان نسبت به تعلق جعل به وجود قرار گرفتند یک هم چنین حکمی را از خودشان ابراز کردند؛ از یک طرف تحقق عینی اشیاء خارجی را بالعیان احساس و ادراک می‌کنند و از یک طرف وجود را مختص ذات احدیت می‌دانند بین این دو مطلب در مخمصه قرار گرفته‌اند که چطور بین این دو مطلب را جمع کنند؛ از یک طرف گفتند که جعل به وجود تعلق نمی‌گیرد چون وجود اختصاص به ذات احدیت دارد و جعل به آن تعلق نمی‌گیرد و تحصیل حاصل می‌شود، و از یک طرف با احساس و ادراک صور خارجی اشیاء چه کار کنند؟! من باب مثال این الآن آب است و من الآن دارم این آب را می‌خورم، آب در این لیوان تمام شده است حالا چرا به جای آب، لیوان را نمی‌خورم؟! خب لیوان که خوردنی نیست، تا بخواهم یک گاز بزنم دندانم می‌شکند و سر و کارم با آقای دکتر می‌افتد! ایشان هم به بنده توصیه می‌کند که آقا جان آب را میل کنید، این دندانی که من برای شما درست کرده‌ام این دندان با آن کائوچو نمی‌شود گاز زد، باید با این آب خورد، نان خورد، برنج خورد!

### احساس منطقی و واقعی داشتن قائلین اصالة الماهیه نسبت به اشیاء خارجی

پس معلوم می‌شود بین هویت‌های خارجی تفاوت هست و اینها بر این تفاوت ترتیب اثر می‌دهند؛ به‌جای

آب سنگ نمی خورند، خاک برای باغچه است، نان و آب را برای خوردن است، چاقو و قاشق هم برای استفاده دیگر است یعنی احساسی را که اینها از هویتات خارجی اشیاء دارند احساس منطقی است، نه احساس اعتباری! در احساس اعتباری همه چیز قابل تغییر است. فرض کنید که الآن یک نفر رئیس و بقیه مرئوس می شوند مثلاً آقا سید را رئیس خودمان می کنیم و بقیه هم همه مطیع می شویم و ایشان هم مطاع می شوند. فردا می گوئیم: نه آقاجان! این ریاست برای شما کفایت می کند، آقای... رئیس بشوند، چند روز هم حالا شما بشوید، چه اشکال دارد؟! فوری با اعتبار جا عوض می شود! یک هفت دیگر گذشت می گوئیم که نه آقا بس است دیگر، جناب آقای حاج شیخ... رئیس بشوند و ما مرئوس می شویم.

### عدم معنا داشتن تغییر و اعتبار در اعیان خارجی

اینها همه اعتباری می شوند، امروز یک نفر است، فردا تغییر پیدا می کند ولی در اعیان خارجی تغییر معنایی ندارد، این افرادی که [به] قائلین به اصالة الماهیه اعتراض می کنند اعتراض آنها نسبت به این مسئله خیلی وارد نیست. قائلین به اصالة الماهیه احساس واقعی و منطقی را نسبت به هویتها و مشخصات و متعینات خارجی دارند، به جای آب، نان نمی خورند و نان را به جای خود و آب را به جای خود می خورند، به جای آب، لیوان را با دندان نشان نمی شکنند که قورت بدهند، چون احساس می کند که اگر لیوان را بشکند و قورت بدهد دل و روده او را پاره می کند، شوخی هم ندارد! به خاطر همین مسئله در عین اینکه قائل به اصالت ماهیت هستند یک نوع واقعیت را برای اشیاء خارجی قائل هستند، می گویند: اشیاء خارجی واقعیشان با آن اعتباری را که معتبر در عالم ذهن قرار می دهد تفاوت دارد، اعتبار معتبر قابل تغییر و تبدل است ولی واقعیت های خارجی قابل تغییر نیستند. من باب مثال ماء هیچ وقت تبدیل به ظرف نمی شود، ظرف هم هیچ وقت تبدیل به مظروف نمی شود این یک واقعیت خارجی است. پس در عین قول به اعتباریت ماهیت قائل به یک نوع واقعیت نسبت به ماهیت هستند که آن واقعیت در اعتبارات، امور مجازی و استعارات و در عنایات وجود ندارد. شما به جهتی فرض کنید که استعارتاً لفظ اسد را برای آن رجل شجاع استفاده می کنید ولی رجل شجاع که اسد نیست اسد حیوان مفترس است رجل شجاع نه، مردی است که شجاع است. در واقع عنایت است و شما بِالْعِنَايَةِ و الاعتبار و المجاز و الاستعارة و التشبيه و التمثيل الفاظی را برای آنها به کار می برید درحالی که اینها واقعیت های خارجی شان متفاوت است؛ آن انسان و آن حیوان است، تفاوت می کند! احساس تفاوت می کند! پس به این کیفیت که عرض کردم قائلین به اصالت ماهیت در مقام جعل قائل شدند بر اینکه یک نوع واقعیتی به ماهیات تعلق گرفته که آن ماهیات وجود ندارند ولی تعین و تشخیص دارند، درست مثل آن واقعیاتی که در ما وجود دارند، در عین اینکه می دانیم وجود خارجی ندارند در عین حال آن واقعیات را در وجود خود

احساس می‌کنیم. این مسئله خیلی شبیه است یعنی اگر روی این مسئله و مطلب فکر بکنیم خیلی به آن مطلب قائلین به [اصالت ماهیت واقف می‌شویم]، می‌خواهم بگویم که شاید حتی قائلین به اصالة الماهیه چنین چیزی به فکرشان نرسید، حالا ما داریم اینها را در توجیه کلام آنها می‌گوییم و زیاده‌روی می‌کنیم، خیلی داریم به آنها بهاء و قیمت می‌دهیم که یک وجهی برای کلامشان به این کیفیت پیدا می‌کنیم! خب بالأخره در میان ایشان بزرگانی امثال شیخ شهاب و اینها بودند که افراد کمی نبودند. یا بعضی از کلمات صوفیه که آنها خیلی آن‌چنان در وحدت وجود و موجود غرق شدند که بعضی از شطحیات از اینها سر می‌زند که احتیاج به تأویل و توجیه دارد و باید در مقام تأویل و توجیه این مسئله را بیان کرد تا اینکه ایرادی به کلمات آنها وارد نشود. آنها افرادی عادی نبودند، آنها بالأخره بزرگان بودند، گرچه این مطالب از نظر برهان و دلیل مورد قبول نیست ولی همین‌طوری که حالا در کیفیت جعل به وجود ما عرض می‌کنیم به یک نحوه‌ای مطلب را بیان می‌کنیم که با مطالب قائلین به اصالة الماهیه در تعلق جعل هم ملائمت داشته باشد؛ به‌طور کلی چوب را بر نمی‌داریم یک راست همه را از دم درو کنیم و کنار بزنیم. نه، این مسئله را به یک نحوی مطرح می‌کنیم [که با کلام ایشان ملائمت داشته باشد].

پس نتیجه صحبتی که در این جلسه مطرح شد این است که قائلین به اصالة الماهیه قائل هستند به اینکه یک نوع واقعیتهایی به صور و اشباح مختلف در عالم شهادت وجود دارد که آن واقعیت حصّه و سهمی از وجود ندارد بلکه اطلاق وجود بر آنها به خاطر ضیق خناق است، لغتی دیگر ما پیدا نکردیم. وقتی که می‌گوییم: **زیدٌ موجودٌ** در واقع باید بگوییم: **زیدٌ متعینٌ** نباید بگوییم: **موجودٌ**، متنها از باب ضیق در عبارت و قلت الفاظ و قلت وضع آمدیم وجود را استعمال کردیم ولی بین این وجود و وجود حقیقی، فرق **بین الأرض و السماء** هست! این وجود اعتباری است و آن وجود، وجود حقیقی است.

وجود حضرت احدیت، وجود حقیقی است و اطلاق وجود بر او اولاً و بالذات است، اطلاق وجود بر اینها ثانیاً و بالعرض و المجاز است، نه اینکه ثانیاً و بالعرض به تبع به آن وجود بالذات باشد.

مثلاً مسئله در حرکت ید و مفتاح هردو حرکت، حرکت ذاتی است متنها جنبه رتبی دارد، وقتی که یک ید آب را برمی‌دارد، الآن این آب را من حرکت می‌دهم، این حرکت اولاً و بالذات مربوط به ید است، ثانیاً و بالعرض برای این ظرف است، متنها این عرض، اعتبار نیست بلکه این عرض خودش از مقولات عرضیه است که جنبه واقعیت دارد یعنی جنبه وجود دارد. اگر شما دست مرا نبینید، واقعاً این را متحرک می‌بینید. الآن متحرک است دیگر، الآن این هم حرکت می‌کند، الآن این دارد ده یا بیست سانت مابین جهتین حرکت می‌کند. پس در اینجا باینکه یک حرکت وجود دارد، آن حرکت اولاً و بالذات برای ید است، ثانیاً و بالعرض مربوط به این ظرف است ولی این حرکت بر این واقعیت دارد.

قائلین به اصالة الماهية می گویند که وجود اولاً و بالذات برای حضرت احدیت و مبدأ است، ثانیاً و بالعرض اصلاً معنایی ندارد؛ بالمجاز مربوط به اشباح و ماهیات است، نه بالذات و مثل حرکت در این نیست. لذا وجود در اینجا اعتباری می شود، پس این اشیاء خارجی چه هستند؟! اینها متعین و مشخص هستند و این اشیاء خارجی که متعین و مشخص هست لا ربط بینه و بین الله تعالی بحسب وجوده و بحسب ذاته و بحسب سِنْخِيَةِ شَوَاكِلِهِ بَلِ اللهُ تَعَالَى خَلَقَهَا وَ رَزَقَهَا وَ أَوْجَدَهَا وَ أَدَامَ بَقَائَهَا وَ نسبت به سایر عوارض که بر این مترتب است.

پس چه در این نشئه، چه در نشئه قیامت هیچ امری موجود نیست بلکه وجود، خدای تعالی است آنچه که هست همه تعینات است. پس آنچه که در عالم ماسوی الله هست، تعینات است؛ واقعیاتی به صورت تعینات است که از نظر ذات بین آنها و بین الله تعالی هیچ ربطی وجود ندارد چون ذات او وجود است و این ذات، ماهیت است و بین ماهیت متعینه و ماهیت غیر متعینه فرق هست که عرض کردیم و رفقا می دانند. تا اینجا صحبت راجع به تعلق جعل به ماهیات بنا بر قائلین به اصالة الماهية بود. إن شاء الله در جلسه بعد راجع به همان کیفیت [تعلق] جعل به وجود صحبت می کنیم.

اللهم صلّ على محمد و آل محمد